

NOVA IZDANJA – METODIČKA KRITIKA

New Editions – Methodical Critique

Metodika
Vol. 7, br. 2, 2006, str. 359-363
Primljeno: 15.10.2006.

SUSTAVAN PREGLED METODOLOGIJE ISTRAŽIVANJA DJEČJEGA JEZIKA

Jelena Kuvač i Marijan Palmović: Metodologija istraživanja dječjega jezika, Jastrebarsko, Naklada Slap, 2007.

U listopadu ove godine, u Društvu hrvatskih književnika u Zagrebu, predstavljena je knjiga *Metodologija istraživanja dječjega jezika* autora Jelene Kuvač (u međuvremenu udana Kraljević) i Marijana Palmovića, znanstvenih novaka u *Laboratoriju za psiholingvistička istraživanja* Odsjeka za logopediju Edukacijsko-rehabilitacijskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Knjiga predstavlja izniman doprinos metodologiji istraživanja dječjega jezika, već s obzirom na to da potreba za njom postoji još od početaka prvih psiholingvističkih istraživanja jezičnoga razvoja koja su se u Hrvatskoj počela provoditi prije četrdesetak godina. Autori ne samo da u knjizi donose povijesni pregled istraživanja dječjega jezika u svijetu i u nas te metodologiju istraživanja dječjega jezika, i jezika uopće, nego na jednostavan, a opet znanstven način pojašnjavaju primjenu suvremenih računalnih programa za prijepis i obradu dječjega jezika te kako se dobiveni podaci iz korpusa mogu tumačiti u okviru različitih teorija jezičnoga razvoja. U knjizi se nastoji osvijestiti važnost psiholingvističkih istraživanja te predstaviti mogućnost interdisciplinarne primjene njihovih postignuća. Jedina zamjerka autorima mogla bi biti ta što na više mjesta u knjizi umjesto pojma *govoreni diskurs*, znači onaj koji je ostvaren s pomoću govora, upotrebljavaju pojam *govorni diskurs*, koji bi se, kao što je na to upozorio početkom prošloga stoljeća F. de Saussure razlikujući jezik (*la langue*) od govora (*la langage, parole*), odnosio na konkretno sporazumijevanje koje je organizirano po zakonitostima jezika kao apstraktnoga sustava znakova, a koje se onda, s obzirom na način realizacije, može ostvariti kao pisani ili kao govoreni diskurs.

Knjiga je podijeljena u šest tematskih poglavlja: *Povijesni osvrt, Značenje istraživanja dječjega jezika za lingvistiku, Jezični korpusi, Metodologija istraži-*

vanja, Mjere, Primjeri i interpretacija podataka. Svako poglavlje završava shematskim sažetkom koji je lako prepoznatljiv jer je obilježen slikom strelice koja ima simboličko značenje jer upućuje na jednostavno prikazanu bit prethodnoga poglavlja.

U prvom poglavlju, koje nosi naziv *Povijesni osvrt*, autori donose povijesni pregled istraživanja dječjega jezika u svijetu i u nas. Tako navode da, iako proučavanje razvoja dječjega jezika u Hrvatskoj nije ni vremenski ni povijesno u skladu sa svjetskim istraživanjima, za njima nimalo ne zaostaje. Navode i da je prvi opis dječjega jezika, točnije njegova leksičkoga razvoja, dao Ivan Furlan 1961. u svojoj doktorskoj disertaciji *Raznolikost rječnika. Struktura govora*. Dvije godine poslije isti autor objavljuje i knjigu *Govorni razvoj djeteta* u kojoj se isprepleću teorijsko-metodološki opisi istraživanja i dnevnički zapisi. Istraživanja jezičnoga razvoja nastavila su se u sklopu projekta *Određivanje govornih normi u naše djece* koji 1970. godine pokreće Institut za pedagoška istraživanja Sveučilišta u Beogradu, a Zavod za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu preuzima podtemu *Istraživanje nastanka govora u naše djece*. Voditelj projekta na zagrebačkome sveučilištu Ivo Škarić u istraživanju je okupio stručnjake iz fonetike i logopedije. Potkraj sedamdesetih godina prošloga stoljeća Ante Fulgosi objavljuje knjigu *Novija istraživanja iz eksperimentalne psiholingvistike* u kojoj predstavlja aktualna istraživanja iz eksperimentalne psiholingvistike potaknuta Chomskyjevim generativističkim stajalištima. Godine 1986. Vladimir Stančić u knjizi *Psihologija govora* upozorava na nepreciznost u tumačenju i razgraničavanju pojmova jezik i govor, te u njoj iznosi svoj stav o odnosu prema mišljenju, ontogenezi jezika i govora i sl. Osam godina poslije Stančić je spomenutu knjigu usustavio i nadopunio novim temama te objavio u suautorstvu s Martom Ljubešić pod nazivom *Jezik, govor, spoznaja*. Devedesetih godina prošloga stoljeća počinju prva sustavnija praćenja dječjega jezika, ali i jezika odraslih. Dušanka Vuletić 1991. objavljuje knjigu *Istraživanje govora* u kojoj analizira govoreni jezik odraslih. Fakultet za defektologiju (današnji Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet) pokreće prvo longitudinalno praćenje troje jednojezične djece u spontanim obiteljskim situacijama, koje je trajalo do 1999. Iste godine osniva se *Laboratorij za psiholingvistička istraživanja POLIN* u sklopu kojega voditeljica Melita Kovačević pokreće dva projekta: projekt *Jezična obrada u hrvatskome: psiholingvistički i neurolingvistički pristup* koji je bio prethodnica projektu *Usvajanje hrvatskoga u međujezičnome opisu: psiho- i neurolingvistički pristup*. Zapisi dobiveni u tim istraživanjima čine hrvatski korpus dječjega jezika. Većina se stručnih i znanstvenih opisa usvajanja hrvatskoga jezika temelji na podacima dobivenim analizom toga korpusa. U prvom poglavlju autori, uz povijest svjetske i domaće psiholingvistike, prikazuju i metodološku povijest. Pojašnjavaju na koje su se sve načine, od začetaka proučavanja jezičnoga usvajanja pa do današnjih dana, prikupljali podaci o dječjem jeziku. Svakim od triju psiholingvističkih razdoblja - razdobljem dnevnika, razdobljem velikih uzoraka i razdobljem longitudinalnih studija - dominirala je jedna od triju metoda za proučavanje i opisivanje

dječjega jezika. Dnevnici obilježavaju prvo razdoblje istraživanja dječjega jezika. Ono je trajalo od 1877. do 1926. godine, odnosno od prvih objavljenih članaka o dječjemu jezičnome razvoju pa do pojave biheviorizma. U drugome se razdoblju, koje je trajalo od 1926. do 1959. godine ili od pojave biheviorizma do pojavljivanja članka Noama Chomskog *Review of Verbal Behavior*, napušta dnevničko praćenje dječjega razvoja jer se smatralo neznanstvenim i nepouzdanim. Kako je cilj biheviorističkih istraživanja bio odrediti norme urednoga razvoja, bilo je potrebno pratiti velik broj djece pa se to razdoblje s razlogom naziva razdobljem velikih uzoraka, a njime dominira metoda prikupljanja podataka testovima i ljestvicama. U trećem razdoblju, koje je započelo potkraj pedesetih godina prošloga stoljeća i traje još i danas, dominiraju longitudinalne studije i stvaranje velikih korpusa. Bitno je naglasiti da se, iako je svaka od metoda dominirala pojedinim psiholingvističkim razdobljem, upotreba pojedine metode nije ograničavala samo na to razdoblje. Tako se i danas upotrebljavaju i dnevničke studije, i testovi, i ljestvice. Na kraju toga potpoglavlja autori navode primjere triju tipičnih metoda u istraživanju dječjega jezika koje su primijenjene na prikupljanje podataka o usvajanju hrvatskoga jezika.

U poglavlju *Značenje istraživanja dječjega jezika za lingvistiku* autori predstavljaju suvremene metode i načine ispitivanja jezika te objašnjavaju nekoliko različitih formalnih i funkcionalnih teorija i njihova tumačenja jezičnoga razvoja. Tako opisuju osobine biheviorizma, generativizma, konekcionizma, strukturalizma, kognitivizma, teorije prirodne morfologije i teorije društvene interakcije. Autorima je cilj bio vrlo kratkim opisima pokazati kako različite teorije tumače iste jezične fenomene.

Treće poglavlje, *Jezični korpusi*, prikazuju različite jezične korpusne koji su nastali u području lingvistike, sociologije, antropologije, komunikologije. U svijetu postoje korpusi od nekoliko stotina milijuna riječi kao što su COBUILD ili BNC, a hrvatski korpus sadrži više od sto milijuna pojavnica. U hrvatskoj su korpusnoj lingvistici postojala dva razvojna pravca: kontrastivno-leksikografski, koji je razvijao Rudolf Filipović, i književni, koji je razvijao Milan Moguš, a nastavio Marko Tadić, koji danas vodi glavno središte korpusne lingvistike u Hrvatskoj – *Zavod za lingvistiku* na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Prvi Hrvatski korpus dječjega jezika, koji je dostupan na internetskim stranicama svjetske banke podataka CHILDES (<http://childes.psy.cmu.edu/data/Slavic>) i kojim se hrvatski jezik svrstava uz velike i psiholingvistički dobro istražene jezike poput engleskoga, njemačkoga, francuskoga, kineskoga, stvorio je *Laboratorij za psiholingvistička istraživanja POLIN* Edukacijsko-rehabilitacijskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Osim korpusa dječjega spontanoga govora u CHILDES-u je i hrvatski korpus pripovjednih sposobnosti djece predškolske dobi prikupljen pričom *Žabo, gdje si?* (eng. *Frog, where are you?*) koja je danas klasičan materijal za ispitivanje pripovjednih sposobnosti u djece i odraslih.

Okosnicu knjige čini četvrto poglavlje *Metodologija istraživanja*. Ono je svojevrsan vodič u prikupljanju, transkribiranju, kodiranju i analiziranju jezika. Autori upozoravaju na teškoće s kojima se svaki istraživač može susresti prilikom prikupljanja uzoraka spontanoga govora te u radu s njima. Važno je naglasiti da su autori među prvim istraživačima *Laboratorija za psiholingvistička istraživanja POLIN* tako da se u mnogim savjetima može osjetiti njihovo veliko iskustvo u prikupljanju i obradi jezičnih podataka. Detaljno je prikazana svjetska banka podataka CHILDES (Child Language Data Exchange System). Tim se sustavom za razmjenu podataka dječjega jezika usustavilo prikupljanje podataka dječjega jezika, a korpusom dječjega jezika omogućena su različita empirijska istraživanja koja istraživačima pomažu u oblikovanju teorija. Sustav CHILDES čine dvije glavne cjeline: računalni programi za prijepis i obradu (CHAT i CLAN) te baza podataka s dječjim korpusima u kojoj se nalazi i korpus hrvatskoga dječjega spontanoga govora te korpus pripovjednih sposobnosti hrvatske djece predškolske dobi prikupljen pričom *Žabo, gdje si?*. Osim CHAT-a i CLAN-a na kraju ovoga poglavlja predstavljeni su i neki drugi računalni programi koji se u svijetu upotrebljavaju za obradu i analizu dječjega jezika, jezika odraslih, narušenoga jezika ili znakovnoga jezika te jezika osoba s oštećenjem sluha.

U poglavlju *Mjere* navode se najvažnije mjere morfološkoga i sintaktičkoga razvoja: prosječna duljina iskaza (PDI), odnos različenica i pojavnica (ORP), odnos obličnica i pojavnica (OOP), odnos natuknice i pojavnice (ONP), raznolikost rječnika (VOCD), razvojna rečenična ljestvica (DSS), indeks produktivne sintakse (IPSyn), jedinstvene sintaktičke strukture (UST). Autori upozoravaju na to da je važnost poznavanja različitih mjera ne samo u njihovoj primjeni već i u kritičnoj uporabi, a posebno u interpretaciji. Jer, iako su sve mjere, u načelu, primjenjive na bilo koji jezik, treba voditi računa o posebnostima jezika na koji se mjera primjenjuje.

Autori u posljednjem poglavlju *Primjeri i interpretacija podataka* čine svojevrsan sažetak svega o čemu su u prethodnim poglavljima govorili te pokazuju kako se podaci iz Hrvatskoga korpusa dječjega jezika mogu tumačiti u okviru teorija, kako se korpus može dijeliti u odnosu na različite vrste jezičnoga izražavanja, kako podatke rabiti u međujezičnim istraživanjima te kako svi podaci iz korpusa mogu poslužiti kao temelj za proučavanje i praćenje jezičnoga razvoja i nakon treće godine. Tako je usvajanje umanjica u dječjem jeziku prikazano u sklopu teorije prirodne morfologije, pojavnost i uporaba pridjeva uzeta je kao primjer razgraničavanja u potkorpuse te kao primjer usporedbe troje djece iz korpusa, a primjer izražavanja posvojnosti u predškolskome razdoblju: uredan i narušen jezični razvoj i međujezične usporedbe zbog svoje složenosti kao dobar metodološki primjer.

Na kraju knjige nalazi se koristan popis nekih dnevnika i longitudinalnih praćenja dječjega jezika u različitim jezicima. Dnevnici i longitudinalna praćenja razvrstani su po jezicima, a za svaku se jedinicu navodi prezime i inicijal imena autora te godina nastanka.

Može se zaključiti da knjiga *Metodologija istraživanja dječjega jezika* predstavlja izniman doprinos razvojnoj psiholingvistici te da je namijenjena svima onima koji se na bilo koji način bave ili će se baviti dječjim jezikom, urednim ili narušenim jezičnim razvojem, dvojezičnošću, višejezičnošću, jezikom blizana i sl. Kao vrijedan prikaz metoda za praćenje dječjega jezika, knjiga će, bez sumnje, poslužiti velikom broju stručnjaka: logopedima u uočavanju i praćenju jezičnih poteškoća te oblikovanju terapije, psiholozima, lingvistima, fonetičarima, metodičarima, studentima, a i onima koji će tek zakoračiti u tu problematiku.

Tamara Gazdić-Alerić

O autorici

Tamara Gazdić-Alerić asistentica je na Katedri za hrvatski jezik, književnost, scensku i medijsku kulturu Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.